

BIOETIČKA UPORIŠTA KORPORATIVNE DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

Iva RINČIĆ LERGA
Medicinski fakultet, Rijeka

UDK: [179:61]:334.757
Pregledni rad

Primljeno: 13. 2. 2008.

U proteklih je nekoliko desetljeća odgovornost od isključivo pravnoga pojma postala jedna od središnjih etičkih, a u zadnje vrijeme i bioetičkih, kategorija, ali i područja istraživanja.¹ Unatoč napretku u teorijskom istraživanju pojma odgovornosti i porastu interesa za njezinu praktičnu razinu u smislu etičke kategorije, još postoje ozbiljne poteškoće u njezinu definiranju. Spomenutu činjenicu otežava pojava novih vrsta/razina odgovornosti – tako literatura prepoznaje uzročnu odgovornost, osobnu odgovornost, političku i kolektivnu odgovornost, a u zadnje vrijeme sve je prisutniji i pojam korporativne društvene odgovornosti. Metodologija rada jest prikaz, analiza i interpretacija tekstova iz bioetike, ali i sadržaja korporativne društvene odgovornosti, dok je svrha ovog rada odrediti i sagledati specifičnosti spomenutih tema te pokazati da koncept korporativne društvene odgovornosti svoje uporište pronalazi upravo u bioetici. Rezultat rada očituje se u definiranju bioetičkih uporišta unutar korporativne društvene odgovornosti. Zaključak rada jest da koncepcija korporativne društvene odgovornosti svoja današnja glavna uporišta, ali i buduću perspektivu, pronalazi u bioetici.

Ključne riječi: bioetika, korporacije, korporativna društvena odgovornost

Iva Rinčić Lerga, Katedra za društvene znanosti,
Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Braće Branchetta 20,
51 000 Rijeka, Hrvatska.
E-mail: rinciciva@hotmail.com

UVOD

807

Pojam odgovornosti sve do prvih desetljeća 20. stoljeća susretao se prije svega unutar pravnoga područja, gdje se njegovo značenje uglavnom svodilo na pravnu uračunljivost koja pretpostavlja znanje, volju i(li) slobodu. Kategorija odgovornosti

i danas je važan element pravne znanosti, no u međuvremenu je postala jedan od središnjih etičkih pojmova u smislu važnosti etičkog razumijevanja samosvjesnih moralnih obaveza, razboritosti u moralnom prosuđivanju, osobnim nastojanjima nužnim za efektivno moralno djelovanje, širokoj primjeni ovlasti i autoriteta u socijalnom okružju te odgovornosti prema samom sebi i drugima u relacijama i procesima donošenja moralnih odluka.

Porast teorijskog izučavanja, ali i interesa za samu praktičnu razinu odgovornosti, u zadnjih je nekoliko desetljeća potaknut pojavom i teorijskim uobličavanjem (novih) oblika odgovornosti, sadržaji kojih nadilaze tradicionalni koncept odgovornosti. Tako stručna literatura poznaje uzročnu odgovornost, osobnu odgovornost, političku i kolektivnu odgovornost, a u zadnje vrijeme sve je prisutniji i pojam korporativne (društvene) odgovornosti.

Kako bi se razmotrila teza o bioetičkim uporištima korporativne društvene odgovornosti, u velikoj mjeri bit će upotrijebljena literatura engleskog govornog područja koja se služi izrazom *corporate social responsibility* (CRS).² Pod ovim se pojmom prije svega misli na koncept djelovanja koji sugerira da su se kompanije dužne brinuti o svim dionicima koji su na određeni način uključeni u razne aspekte njihova poslovnoga djelovanja (termin dionici uključuje zaposlenike, partnere, dobavljače, lokalno stanovništvo, investitore, dioničare, interese zajednice, okoliša ...), a ne više samo o onima koji sudjeluju u isključivoj raspodjeli profita.³ Korporativna društvena odgovornost tako podrazumijeva da korporacije u procese donošenja svojih odluka, osim ekonomskih proračuna, unose i interese svih uključenih skupina, preispitujući pri tome i moguću utjecaj interesa samih korporacija na šira društvena pitanja.

Razvoj ideje, koncepcije, ali i praktično unapređivanje prakse odgovornog poslovanja korporacija blisko je povezan pojavom i porastom primjene poslovne etike, odnosno primijenjenih etika uopće u posljednjih nekoliko desetljeća.⁴ Poslovna etika bavi se načinima primjene normativnih, preskriptivnih etičkih teorija i principa u konkretnim problemima i etički konfliktnim situacijama na području ekonomije i poslovnih odnosa uopće. Etička problematika kompleksnoga svijeta poslovnih aktivnosti razvija se na (barem) tri razine djelovanja: mikrorazini individualnih ljudskih aktivnosti, srednjoj razini aktivnosti kompanija i organizacija te makrorazini ekonomskih sistema (Ganthaler, 2002.). Na prvoj razini tipični etički problemi jesu prava i dužnosti pojedinaca, poštivanje privatnosti, zdravlje i sigurnost na radnom mjestu, jednakost šansi, pravo ili dužnost "whistle-blowinga"; srednja razina obrađuje prava i dužnosti kompanija prema *stockholdersima*,

potrošačima, društvu u cjelini, zaštiti okoliša, pravilima kompeticije, dok se na makrorazini poslovna etika bavi međunarodnom poslovnom praksom, javnim dobrom, socijalnom pravdom i zaštitom okoliša u nacionalnim i međunarodnim relacijama. Poslovna etika, u kontekstu navedenih razina, pokušava prepoznati i sagledati etičke probleme poslovnih odnosa te ponuditi (etički) prihvatljive smjernice ponašanja i djelovanja u poslovnom svijetu.⁵ Razvoj i dominacija korporacija u suvremenoj privredi, ali i društvu u cjelini, doveli su do situacije u kojoj korporacije više nisu samo akteri nacionalnih privreda nego postaju subjekti odlučivanja i na razini međunarodne i multinacionalne svjetske ekonomije te sudjeluju u donošenju odluka političkoga karaktera na globalnoj razini. Navedeni su procesi bili ključni da se poslovna etika u velikom dijelu svojih sadržaja bavi upravo etičkom problematikom poslovanja korporacija, ne samo na njihovoj internoj razini nego i u dijelu odnosa prema zajednici/okolini u kojima djeluju i na koje utječu.⁶ U spomenutom je kontekstu, čak i uz samo činjenično poznavanje društvenih procesa i pokreta koji su obilježili sredinu 20. stoljeća, a koji su bili potaknuti sve većim socijalnim zahtjevima da se neodgodivo promijene tradicionalne društvene institucije i autoriteti, moguće promatrati pojavu i razvoj ideje, ali i praktičnu razinu korporativne društvene odgovornosti. Odnos koji se gradi na nekontroliranom iskorištavanju prirodnih bogatstava, ljudske snage i resursa zajednice postupno biva izložen kritikama i sve jačim zahtjevima za uvođenje ravnoteže u poslovnom djelovanju. Poslovna je etika stanovit korak u smjeru uvođenja etičnosti u poslovanju,⁷ dok je koncepcija korporativne društvene odgovornosti model odgovornosti korporacija, i to ne samo pravne nego i etičke, prema okolini u kojoj djeluje. Problem korporativne društvene odgovornosti složeno je pitanje koje uključuje pitanja praktične izvedivosti (kojim metodama korporacija može dugoročno djelovati u korist zajednice?), opravdanosti spomenutoga djelovanja,⁸ sve do pitanja može li korporacija, po svom ustroju i načinu djelovanja, uopće biti moralno odgovorna (ili tek pravno?),⁹ je li riječ o pojedinačnoj ili kolektivnoj odgovornosti (Danley, 2002.; Lenk, 1998.) ...? Krećući od stajališta da ideja i koncepcija korporativne društvene odgovornosti nadilazi dosege tradicionalne etičke misli, svrha ovog rada jest odrediti i sagledati ona teorijska uporišta u kojima korporativna društvena odgovornost pronalazi svoje polazište, ali i smjerove i ciljeve realizacije. Rezultat rada očituje se u prepoznavanju i definiranju bioetičkih uporišta unutar korporativne društvene odgovornosti. Zaključak rada jest da ideja, ali i koncepcija, korporativne društvene odgovornosti glavna uporišta, ali i svoju buduću perspektivu, pronalazi u bioetici.

KORPORATIVNA DRUŠTVENA ODGOVORNOST – KRATAK POVIJESNI PREGLED¹⁰

Pojavu prvih naznaka korporativne društvene odgovornosti povijest bilježi početkom 20. stoljeća kao jednu od posljedica ubrzana razvoja i sve većeg utjecaja moćnih korporacija u društvu. Spomenuti je proces vrlo brzo pobudio interes, ali i zabrinutost javnosti za posljedice nekontrolirane dominacije korporacija u tadašnjim visokoindustrijaliziranim zemljama.

U vrijeme američke ekonomske depresije na početku 20. stoljeća nije se velika pozornost poklanjala pravnoj odgovornosti poslovnih subjekata, a posebno ne odgovornosti društvenoga, socijalnoga ili čak etičkoga karaktera. Začeci društveno odgovornoga poslovanja korporacija razvijali su se postupno kroz duži niz godina, a stvarni razvoj i unapređivanje ideje, ali i prakse korporativne društvene odgovornosti, započeo je završetkom Drugog svjetskog rata, u vrijeme procvata privrede kapitalističkih zemalja.¹¹ "Paternalističke korporacije", kakve su postojale na kraju 19. i početku 20. stoljeća, svojedobno su se na vlastitu inicijativu služile financijskim, ali i drugim sredstvima koja su im bila na raspolaganju za potpomaganje pojedinih filantropskih pothvata, no sve do 20-ih godina 20. stoljeća društvena odgovornost poslovnoga svijeta ostala je na razini pojedinačne prakse korporacija. Tek u godinama koje su slijedile možemo govoriti o prvim začecima širega pokreta korporativne društvene odgovornosti, koji od 50-ih godina 20. stoljeća postaje društveno prepoznata praksa djelovanja (*corporate social responsibility*, CRS).^{12,13} Ponovno obnovljeni proces industrijalizacije nakon ratnih godina dao je poticaj potpuno novim dimenzijama utjecaja poslovnog ekonomskog svijeta na društvo, okoliš, čovjeka i život u cjelini.

Važno mjesto u početnim promišljanjima o korporativnom djelovanju koje (više) nije isključivo i samo usmjereno prema povećanju profita odigrale su i dvije knjige: *The History of the Standard Oil Company* Ide Minerve Tarbell iz 1904. godine¹⁴ i *The Jungle*, Upton Sinclaira iz 1906. godine, koja je potaknula i donošenje *Pure Food and Drugs Act*, *Drugs Inspection* i *Meat Inspection Act* američkoga Kongresa. Spomenute su knjige i dokumenti u prvim godinama 20. stoljeća otvorili prostor novom i drugačijem promišljanju poslovnoga korporativnog djelovanja, koje se u nadolazećim godinama i desetljećima razvilo u koncept korporativne društvene odgovornosti kakav danas poznajemo.

KORPORATIVNA DRUŠTVENA ODGOVORNOST U SUVREMENOM DRUŠTVU

Uz razumljiv vremenski odmak zbog ratnih zbivanja, novi razmah u razvoju društvene odgovornosti korporacija započeo je završetkom Drugog svjetskog rata – tadašnji je poslovni

svijet krenuo ususret novim mogućnostima razvoja i novim razinama svog utjecaja, ali se susreo i sa zahtjevima za odgovornije i dugoročnije planiranje svoga poslovanja i odnosa prema društvu i okolini u kojoj djeluje. Promišljanje potreba i mogućnosti društveno odgovornog poslovanja započeto sredinom prošloga stoljeća nastavilo se i u sljedećim desetljećima, posebno nakon 1980-ih, pada Berlinskoga zida i sloma komunizma te cijeloga niza socijalnih promjena potaknutih procesom globalizacije.¹⁵ Pojavi i jačanju prakse korporativne društvene odgovornosti pridonijeli su mnogi procesi i događanja na globalnoj razini, među kojima važnu ulogu imaju:

- revolucija informacijske tehnologije, komunikacijsko zbližavanje i globalno približavanje koje vodi ekonomiji znanja
- otvaranje novih tržišta i regionalne političke promjene
- pojava gospodarstva koje se ravna prema potrošaču
- uspon nevladinih organizacija
- izostanak i nedovoljno povjerenja u institucije tržišnoga gospodarstva.¹⁶

Nakon početnih inicijativa i konkretne prakse uvođenja elemenata društvene odgovornosti u djelovanje korporacija javili su se i prvi rezultati poslovne opravdanosti i koristi u angažiranju oko spomenutih djelatnosti: mogućnost upravljanja ugledom, robnom markom i rizicima, jačanje konkurentnosti i bolje pozicioniranje, zapošljavanje nove radne snage, motiviranost i zadržavanje zaposlenika, učinkovitost u poslovanju, dostupnost novih kapitala i poboljšanje ulagačkih odnosa.

U razmatranjima povijesti korporativne društvene odgovornosti treba uzeti u obzir činjenicu kako je vrlo teško definirati trenutak ili događaj koji se može uzeti kao početna točka njezina nastanka – uz neke ranije naznake, tek je u zadnjih desetak godina, posebno u Sjevernoj Americi i Zapadnoj Europi, koncept društvene odgovornosti korporacija potpuno zaživio u praksi, ali i postao prepoznat u stručnoj terminologiji (Bagić i sur., 2006.).

Istraživanja korporativne društvene odgovornosti – i u dijelu teorijskih dostignuća i u praktičnoj realizaciji – u velikoj su mjeri usmjerena upravo prema iskustvima i trendovima zemalja Sjeverne Amerike i Zapadne Europe. Činjenica je to koja nas i ne bi trebala previše iznenaditi, posebno s pozicije jasnih strategija daljnjeg unapređivanja ekonomskog napretka, poticanja konkurentnosti i kompetitivnosti proizvoda, roba, usluga i ljudi, ulaganja u nova znanstvena otkrića, njihovu tehničku realizaciju i postizanje široke primjene i konačno isplativosti.¹⁷

Bit korporativne društvene odgovornosti čini svojevrsna promjena ili barem korak u smjeru ublažavanja stroge poslov-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 807-823

RINČIĆ LERGA, I.:
BIOETIČKA UPORIŠTA...

ne paradigme u smislu *the business of business is to make business* – filozofija stvaranja profita tako postupno biva revidirana promišljanjem o sredstvima kojima se profit ostvaruje, propitkivanjem načina donošenja poslovnih odluka i dugoročnostima njihovih posljedica, promišljanjem dužnosti prema onima s kojima korporacija posluje, o kojima ovisi te prema kojima ima obveze, ali i odgovornost. Spoznaja o razmjerima vlastite moći i utjecaja te posljedicama donošenja odluka koje više nisu isključivo poslovnoga karaktera potiče drugačiji način postupanja sa svim sudionicima poslovanja, i to ne samo tako da se izbjegne nanošenje direktne štete (De George, 2003.) ili pruži kratkoročna financijska pomoć nego i pronadu najprihvatljiviji načini djelovanja za sve korisnike, širu zajednicu ili okoliš, u vidu dugoročno odgovornih ciljeva, ulaganja u njihovu zaštitu te razvoj i unapređivanje društvenih, ali i prirodnih resursa i potencijala.

RAZINE, PROVEDBENA SREDSTVA I MEHANIZMI KORPORATIVNE DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI

Iako je interes što ga znanstvenici i stručnjaci posvećuju teorijskom konceptu i samoj praksi korporativne društvene odgovornosti u razumljivom porastu, u literaturi, ali i u stvarnom životu, postoje još mnoge dvojbe i nejasnoće, koje idu od pitanja ishodišta i motiva za spomenute načine djelovanja, do načina njihova provođenja, zakonske regulacije, očekivanih, ali i (ne)prihvatljivih posljedica.¹⁸

Govoreći o razinama na kojima se odvija korporativna društvena odgovornost, može se detektirati interna i eksterna razina. Interna podrazumijeva praksu korporativne odgovornosti unutar same korporacije, bavi se poglavito problematikom zaposlenika i ulaganja u ljudske resurse, prilagodbama na promjene u poslovanju korporacija (poput posljedice smanjenja broja zaposlenih, troškova ili primanja, podizanja produktivnosti, poboljšanja kvalitete rada, motiviranosti, lojalnosti i kreativnosti zaposlenih), zdravljem i sigurnosnim mjerama na radnom mjestu, dok je problematika okoliša u internoj dimenziji zastupljena uglavnom u davanju prednosti uporabi prirodnih sastojaka u proizvodnim procesima. Eksterna dimenzija korporativne društvene odgovornosti obuhvaća mnogo širu problematiku, poput odnosa korporacije prema lokalnoj zajednici, poslovnim partnerima, dobavljačima, potrošačima, zaštiti ljudskih prava te globalnim problemima okoliša (*Green Paper*, 2001.).¹⁹

U provedbi politika društvene odgovornosti korporacije rabe razna sredstva:

1. Vrijednosti, načela i kodeksi ponašanja (korporacije koje ostvaruju uspjeh i imaju dobru upravu te postižu rezultate

u društveno odgovornom djelovanju u pravilu imaju formulisane vlastite vrijednosti i načela na temelju kojih donose kodekse ponašanja).

2. Praćenje, mjerenje i izvještavanje (s obzirom na zahtjeve aktera za donošenje informacija i transparentnosti, u porastu je broj izvještaja koje korporacije javno objavljuju o svom poslovanju). Sve je prisutniji i trend trobilančnog izvještavanja, koji uključuje ekonomsku dimenziju, dimenziju okoliša i društvenu dimenziju.²⁰

3. Vodstvo (uspješno provođenje korporativne društvene odgovornosti potaknulo je proces u kojem vodstvo korporacije postaje ključni akter i unutar same korporacije i u širem društvenom kontekstu).²¹

4. Inicijative i norme (smjernice tvrtkama koje nastoje unaprijediti i izvještavati o svojim rezultatima na društvenom području te na području ekologije i poslovanja).²²

5. Ključni akteri i njihove uloge (uspješna provedba korporativne društvene odgovornosti zahtijeva preobrazbu cjelokupnoga društva. Poslovni sektor, kao ključni akter korporativne društvene odgovornosti, koordinira rad i ostalih poslovnih organizacija, obrazovnih institucija, stručnih udruženja, medija, vlade i nevladinih organizacija ...).

6. Partnerstva (partnerstva kao oblik angažiranja raznih aktera oko zajedničkoga cilja podrazumijeva povjerenje i odgovornost, te otvorenost prema novim znanjima i suradnju s različitim sektorima) (Bagić i sur., 2006., 21-26).

Praktični mehanizmi korporativne društvene odgovornosti vrlo su brojni i raznoliki, prije svega zato što spomenuta praksa često nije regulirana zakonom, pa samim time nije obvezujuća i osmišlja se na razini uprave same korporacije. S obzirom na dionike prema kojima je usmjerena društveno odgovorna djelatnost korporacije (zaposlenici, poslovni suradnici, dobavljači, zajednica, okoliš ...), rabe se razni mehanizmi, koji ujedno variraju i od sredine do sredine u kojoj se provode.

U razvijenijim zemljama svijeta naglasak je uglavnom stavljen na unapređivanje kvalitete radnih odnosa, prijenos tehnologije i znanja, podizanje etičkih standarda i normi poslovanja, osiguranje kvalitete proizvoda, razvoj ljudskih resursa i edukacije, jednake mogućnosti zaposlenika, suočavanje s korupcijom, podršku civilnom društvu, dok je u zemljama u razvoju naglasak na kratkoročnijim ciljevima humanitarnoga karaktera (donacija lijekova, smanjenje cijena, izgradnja lokalnih zdravstvenih kapaciteta, poticanje javno-privatnih partnerstava, financijske donacije, osnivanje karitativnih fondacija ...) (Mackie i sur., 2006.).

POVIJESNO I SADRŽAJNO ODREĐENJE BIOETIKE – SPONA S KORPORATIVNOM DRUŠTVENOM ODGOVORNOSTI

Tumačenje pojave i razvoja pojedinih društvenih fenomena neminovno podrazumijeva sagledavanje i analizu onih društvenih, povijesnih i civilizacijskih okolnosti koje su poslužile kao svojevrsan kontekst u čijim će se specifičnostima formirati preduvjeti, a u konačnici i pokrenuti proces određene pojave. Slično je i s bioetikom; bioetikom kao društvenim pokretom u okrilju znanstveno-tehnološkoga napretka i potenciranih moralnih dvojbi, bioetikom kao moralnom refleksijom rješavanja dvojbi u novim (medicinskim) situacijama, konačno kao orijentacijskim znanjem koje podrazumijeva etičku razinu refleksije i globaliziranje bioetičkoga predmetnog područja.^{23,24}

Slijedom okolnosti nastanka, etapa i činjenica dosadašnjeg razvoja te suvremenih kretanja, bioetika se od svojih prvih pojavnosti etablirala u ozbiljan akademski projekt, istodobno se prometnuvši u novi okvir odgovornosti koji nije "ništa drugo do praktički horizont nove svjetskopovijesne situacije koja je u točki obrata nastala kao posljedica narasle moći čovjeka nad prirodom" (Čović, 2004., 10). Nepredvidivost razmjera i posljedica čovjekova ničim ograničenoga djelovanja koje seže do narušavanja temeljnih ljudskih vrijednosti, kriteriji i funkcioniranja institucija, sustava i država na području znanosti i tehnologije, problem ugroženosti prirodne okoline, konačno opravdana zabrinutost za mogućnosti očuvanja života uopće, činjenice su vremena u kojem živimo i stalan poticaj zahtjevima dubiozne bioetičke moralno-etičke refleksije. Kompleksnost i suštinska bremenitost izazova s kojima se bioetika susretala odavno su premašili koncept bioetike kao nove medicinske etike, ostvarujući je istodobno kao globalnu (Potter, 1988.) i integrativnu znanost koja uključuje i podrazumijeva pluriperspektivnost u rješavanju svih (bioetičkih) problema.

Ranija poglavlja posvećena temi korporativne društvene odgovornosti u kratkim su crtama dotaknula povijest same ideje te preduvjete i okolnosti njezina razvoja – ona nadilazi (ili bi trebala nadilaziti) nužne pravno regulirane propise svoga djelovanja te nastoji uzeti u obzir dugoročnu dobrobit onih prema kojima djeluje odgovorno. Korporativna društvena odgovornost "... is concerned with treating the stakeholders of the firm ethically or in a responsible manner. 'Ethically or responsible' means treating stakeholders in a manner deemed acceptable in civilized societies. Social includes economic responsibilities. Stakeholders exist both within a firm and outside. The natural environment is a stakeholder. The wider aim of social responsibility is to create higher and higher stan-

dards of living, while preserving the profitability of the corporation, for peoples both within and outside corporation" (Hopkins, 2000., 1).²⁵ Korporativna društvena odgovornost, dakle, podrazumijeva (i) etičku dimenziju, i to ne bilo kakvu, već etičku dimenziju prihvatljivu civiliziranim društvima. Takvo etičko djelovanje nužno ima šire ciljeve i dosege svoga djelovanja nego što ih poznaje tradicionalna etička misao i u pravilu nadilazi obveze propisane zakonom te pretpostavlja postojanje teorijskih preduvjeta, ali i praktičnih mehanizama odgovornosti prema dionicima.²⁶ Uključujući u dionike svog etičkog interesa, osim zaposlenika, dobavljača i ostalih zavisnih pojedinaca, interes šire zajednice i etički utemeljenu brigu za dobrobit prirodnog okoliša, korporativna društvena odgovornost razvija ideju i koristi se metodologijom humanističkih znanosti, konkretnije govoreći etičke filozofske misli. Ipak, koncepcija koja razvija odgovornost kao odnos koji promišlja dugoročno, sagledava posljedice svojih odluka i njihove primjene, umjesto pokrivanja troškova, investira u razvoj i zaštitu zajednice, a profitu pretpostavlja održivost razvoja na zemlji, korporativnu društvenu odgovornost nedvojbeno ne ostavlja na tragu etičkog antropocentrizma, već ju jasno upućuje na gledišta koja njeguje ekocentrizam, odnosno biocentrizam kao njegovu daljnju realizaciju. Prepoznavanje elemenata nadantropocentrične etike, koja kao subjekte moralnog uvažavanja uzima osim ljudi i društvo u cjelini, posebno pitanje okoliša, unutar ideje, ali i prakse, korporativne društvene odgovornosti neminovno otvara prostor bioetici. Tradicionalna etika u dijelu poslovne etike bavila se pitanjima odnosa uprava prema zaposlenicima i u pravilu je individualnoga karaktera. Kolektivni karakter suvremene korporativne društvene odgovornosti svjedoči o posve novom konceptu koji ne samo što podrazumijeva spremnost uprava korporacija da strogim zahtjevima stvaranja profita pretpostave, ili barem suprotstave, ciljeve etičkoga, socijalnoga i ekološkoga karaktera nego na određen način otvara prostor pitanjima moralne odgovornosti korporacija.²⁷ Odluka o odabiru nezavidne pozicije društveno odgovornog aktera stavlja pred uprave suvremenih korporacija izazove koje više nije moguće smjestiti, pa ni rješavati, izvan bioetike. Pretpostavimo li da korporativna društvena odgovornost ne traga samo za svojim teorijskim uporištima, među kojima, kako smo vidjeli, upravo bioetika ima važno mjesto, već i za konkretnim alatom u prepoznavanju bioetičkih situacija i dilema, odnosno njihovim rješavanjem, povezanost bioetike i korporativne društvene odgovornosti otvara prostor i njihovu interesnom prožimanju. Pri tome bioetika korporativnoj društvenoj odgovornosti u prvom redu može ponuditi mogućnost podizanja etičke razine

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 807-823

RINČIĆ LERGA, I.:
BIOETIČKA UPORIŠTA...

korporativne prakse (Fisher, 2001.; Beschorner, 2006.), razrađen metodološki aparat detektiranja i prepoznavanja etički upitnih situacija, kao i pomoć u iznalaženju bioetički prihvatljivih odluka i rješenja. Povoljni rezultati uključivanja i razvijanja elemenata bioetike u korporativnu društvenu odgovornost nisu jednostrani i samim time dodatno daju poticaj spomenutim trendovima, s obzirom na to da se time ne otvara samo mogućnost bioetici da uspješno prelazi granice akademskih rasprava nego i da pruži stvaran doprinos rješavanju konkretnih problema, odnosno da u krajnjoj liniji djeluje poticajno u procesu ostvarivanja bioetike kao socijalne odgovornosti (Jonsen, 2001.).

ZAKLJUČAK

Razmatranja bioetičkih uporišta korporativne društvene odgovornosti dio su šireg interesa za odgovornost kao etičku, odnosno bioetičku, kategoriju. Korporativna društvena odgovornost koncept je koji unutar poslovne etike zagovara i prakticira promjenu(e) u dijelu odgovornosti korporacija prema svim dionicima (uključujući i okoliš) poslovnih procesa. Tako uprave korporacija sve češće napuštaju tradicionalan način poslovne aktivnosti usmjeren isključivo povećanju profita, namještajući ga raznim oblicima društveno odgovornoga djelovanja. Glavna ideja novoga načina poslovanja jest ublažavanje, odnosno promjena kriterija u procesima donošenja poslovnih odluka i širenje kruga onih za koje se korporacija dužna brinuti. Prepoznavanje važnosti dugoročnih mjera i inicijativa te uvođenje brige ne samo za profit i zaposlenike nego i za druge dionike poslovnih procesa (obitelji zaposlenih, dobavljači, okoliš ...) uvelike mijenja ulogu, ali i odgovornost, korporacija. Odgovornost kakvu podrazumijeva koncept korporativnoga društveno odgovornog djelovanja nadilazi područje tradicionalne etičke misli, otvarajući istodobno pitanje mogućnosti, ali i potrebe, prepoznavanja, odnosno definiranja, njezinih bioetičkih uporišta. Danas biti odgovoran u smislu odgovornosti prema društvu, okolišu, pojedincu, neminovno znači biti (i) bioetički odgovoran, s obzirom na to da tek totalitet bioetičke odgovornosti podrazumijeva i omogućuje odgovornost istodobno prema cilju i sredstvu, prema pojedincu, društvu i okolišu, prema danas i sutra, čovjeku i životu uopće.

BILJEŠKE

¹ Izlaganje na temu Bioetička uporišta korporativne društvene odgovornosti autorica je održala u okviru 6. *Lošinjskih dana bioetike*, održanih od 11. do 13. lipnja 2007. godine u Malom Lošinj, Hrvatska.

² U praksi se često rabe i drugi izrazi poput *corporate governance*, *corporate citizenship*, *social responsible company*, *corporate social responsive-*

ness, corporate sustainability te brojni drugi, značenja kojih je teško potpuno razgraničiti (Hopkins, 2000.).

³ Pojedina literatura na hrvatskom jeziku na temu korporativne društvene odgovornosti za termin *stakeholders* rabi izraz *dionik*.

⁴ Pojam *primijenjena etika (applied ethics)* postoji otkako postoji i etika uopće. Ipak, termin kao takav novijeg je datuma i ocrtava nekoliko "vrsta" etika, koje se posebno u zadnje vrijeme intenzivno istražuju (poput poslovne i profesionalne etike, socijalne, političke ili pravne etike) (Ganthal, 2002.).

⁵ Korisne tekstove o korporativnoj društvenoj odgovornosti unutar poslovne etike donosi *A Companion to Business Ethics*, poglavlje III. *Issues in Business Ethics*, ed. Robert E. Frederick, Blackwell Publishing, Oxford 2002: 231-321, dok rezultate istraživanja o edukaciji Korporativne društvene odgovornosti (također kao jednog od sadržaja poslovne etike) u Europi obrađuje tekst *Matten, D., Moon, J. (2004.), Corporate Social Responsibility Education in Europe, Journal of Business Ethics (54): 323-337.*

⁶ Dominacija korporacija na određeni je način posljedica i sve većeg razvoja znanosti i tehnologije u globalizacijskom svijetu, u kojem se ne ukidaju samo granice poslovnih subjekata već i ideoloških. Novim znanstvenim istraživanjima, umrežavanju znanja, razvoju novih tehnologija i njihovoj primjeni pogoduju korporativni sistemi koji nadilaze okvire nacionalnih država. U zadnjih 400 godina svijet je uistinu doživio preobrazbu: pronašavši opravdanje za bezuvjetni napredak, stvorene su pretpostavke za (sistemsku) primjenu znanosti i tehnologije na svim razinama ljudskoga djelovanja, uključujući državne i ekonomske planove (tehnokratsko je djelovanje povezano jednako s kapitalističkim ili socijalističkim sistemima – pritisak mehanicističke paradigme u biti je globalan, transpolitički, transideološki ...) (Drengson, 1980.).

⁷ Iako se ideja poslovne etike kao uvođenja etičke regulacije u profitu usmjerenom poslovnom svijetu čini u svojoj osnovi dobra, kritike oko same ideje "etike u poslovanju" nisu rijetke. Je li već i sam termin poslovna etika oksimoron, mišljenje koje zastupa ekonomist Milton Friedman, ili uistinu postoje objektivne potrebe, ali i mogućnosti etičnosti u poslovanju, zanimljivo je i poticajno pitanje koje zaslužuje pažnju, no nažalost prelazi okvire ovog rada.

⁸ Rezultati istraživanja nedvosmisleno upućuju i na pozitivne komercijalne rezultate u poslovanju onih korporacija koje su u svoje djelovanje uvele elemente društvene odgovornosti. Ne čini se stoga suvišno postaviti pitanje nije li možda upravo očekivana (prvotno neplanirana, ali dobrodošla) financijska dobit za korporacije, od potrošača koji su prepoznali i nagradili njezino društveno prihvatljivo poslovanje korporacija, sve češći poticaj promoviranju i javnom izvještavanju o društveno odgovornom poslovanju? Konačno pitanje tako bi moglo glasiti je li, dakle, etično rabiti etiku kao strategiju (Husted i Allen, 2000.).

⁹ Rasprava oko pitanja moralnoga statusa i moralne odgovornosti korporacija već duže zaokuplja znanstvenu javnost. Znanstvenici okupljeni oko Milтона Friedmana i teoretičara organizacije Herberta Simona ističu da korporacije i druge formalne organizacije nisu mo-

ralni entiteti, već su u najboljem slučaju zakonska bića, obavezna i odgovorna pred zakonom. Samo su ljudska bića moralni akteri, pa se od njih može očekivati i zahtijevati moralna odgovornost. Argument protiv takva organizacijskog shvaćanja korporacija počiva na tvrdnji da korporacije djeluju, i to ne samo da djeluju nego djeluju racionalno shodno racionalnom donošenju odluka. Uzimajući u obzir činjenicu da korporacije utječu na ljude, njihove se racionalne radnje mogu i vrednovati s moralnoga gledišta. Moralno procjenjujući i vrednujući djelovanje korporacija, izražavamo moralnu nevrijednost, potičemo na slične akcije ili sankcioniramo neprihvatljivo ponašanje (poput potrošačkih bojkota). Po mišljenju Petera Frencha, korporacije jesu moralno odgovorne zato što djeluju planski i s namjerom. Slično mišljenje zastupa i de George; u mjeri u kojoj djeluju s namjerom, korporacije se mogu smatrati moralno odgovornim za svoje postupke (bez obzira na to što nisu moralne ličnosti) (de George, 2003.).

¹⁰ U hrvatskom jeziku prisutna je prilična raznovrsnost u upotrebi termina pod kojim se misli na društveno i socijalno odgovorno poslovanje poduzeća. Razloge tome moguće je tražiti i u činjenici što su različiti oblici spomenute prakse i s njim povezana terminologija sve do unatrag nekoliko godina bili relativno nepoznati u Hrvatskoj. U međuvremenu su termin i sve njegove inačice, poput "korporativna odgovornost", "društveno odgovorno poslovanje" ili "socijalna odgovornost gospodarstva" zaživjele u javnom govoru i djelovanju (Bagić i sur., 2006.). S obzirom na utjecaj anglosaksonske literature o spomenutoj problematici, u kojoj dominira termin *Corporate Social Responsibility* (CSR), u ovom radu rabi se termin *korporativne društvene odgovornosti*.

¹¹ Po Maxu Weberu, poslovni svijet nije nikad ni bio vrijednosno neutralno polje djelovanja, štoviše upravo je moderni kapitalizam narušio/urušio odnose povezanosti poslovanja i etike (Wicks, 1995.).

¹² URL http://www.brass.cf.ac.uk/uploads/History_L3.pdf

¹³ Za ilustraciju promjene društvene klime u kojem poslovni svijet počinje uočavati promjene, ali i poteškoće uloge novoga društveno odgovornog aktera znakovite su i riječi dekana *Harvard Business School* Wallacea B. Donhana iz 1929. godine iz govora održanog na NorthWestern University: "Business started long centuries before the dawn of history, but business as we know it is new – new in its broadening scope, new in its social significance. Business has not learned how to handle these changes, nor does it recognise the magnitude of its responsibility for the future of civilization." (dostupno na URL http://www.brass.cf.ac.uk/uploads/History_L3.pdf)

¹⁴ Ime Ide M. Tarbell (1857. – 1944.) zaslužuje posebno mjesto u povijesti američkog istražiteljskog novinarstva. Od 1902. godine svoje je članke o povijesti, djelovanju i monopolu korporacije Standard Oil Company iz New Jerseya, na čijem je čelu bio John D. Rockefeller, objavljivala u časopisu *McClure Magazine*, a 1904. godine objavila ih je u knjizi *The History of the Standard Oil Company*. Reakcije javnosti na sve veći monopol spomenute kompanije bile su burne, a konačan rezultat bila je presuda Vrhovnog suda Sjedinjenih Američkih Država. Pozivajući se na Shermanov *Anti-Trust Act* iz 1890. godine, sud

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 807-823

RINČIĆ LERGA, I.:
BIOETIČKA UPORIŠTA...

je odlučio da se Standard Oil Company mora razdijeliti na 34 zasebne tvrtke kako bi se spriječio njezin daljnji monopol u naftnoj industriji. Tekst knjige Ide Tarbell dostupan je i u elektroničkom obliku na stranici <http://www.history.rochester.edu/fuels/tarbell/MAIN.HTM> (12. 1. 2008.).

¹⁵ Zanimljiva etička razmatranja globalizacijskih tema – jedna atmosfera, jedna ekonomija, jedno pravo i jedna zajednica – donosi i Peter Singer u knjizi *Jedan svijet – etika globalizacije*, na hrvatskom objavljene u izdanju Ibis grafike iz Zagreba, 2005.

¹⁶ Preglednu i korisnu kronologiju svjetskih događaja koji su potaknuli evoluciju korporativne društvene odgovornosti obrađuju Bagić i sur., 2006.

¹⁷ Početkom 2001. godine Europska je komisija donijela *Strategiju za Europu u biološkim znanostima i biotehnologiji (Toward strategic vision of life sciences and biotechnology – consultation document, COM(2001) 454 final: 1-32*, u okviru koje je bio ustanovljen i 6. okvirni program za istraživanja i tehnološki razvoj (*The Sixth Framework Programme for Research and Technological Development (FP6)*) kao službeni instrument europske istraživačke politike. Donošenju FP6 prethodio je sastanak Europskog vijeća 2000. godine u Lisabonu, na kojem je definiran strateški cilj Europske unije: poticanjem društva znanja postati najrazvijenija svjetska ekonomija, uz održiv razvoj, bolja zaposlenja i veću socijalnu koheziju (COM(2001) 454 final). S financijskim sredstvima od 17,5 milijardi eura (što je predstavljalo 5% svih javnih rashoda u Uniji) od 2003. do 2006., FP6 je trebao unaprijediti rad istraživačkih centara i potaknuti daljnji tehnološki napredak. U razradi strategije FP6 upotrijebljeni su i podaci znanstveno-tehnološke razvijenosti SAD-a te istaknuti sektori u kojima EU treba uložiti više napora kako bi preuzela vodstvo na globalnoj razini (COM(2001), 454 final). Najnoviji znanstveno-istraživački program Europske unije, FP 7, započeo je 2007. godine, traje do 2013., predviđeni proračun mu je 50 milijardi eura, a naglasak je na istraživanjima koja će slijediti potrebe razvoja europske industrije.

¹⁸ Iako se pomaganje moćnih korporacija siromašnim područjima u nerazvijenim državama svijeta može činiti kao krajnje human čin, ozbiljnije promišljanje problema moglo bi uputiti i na "bolja" rješenja; tako se ulaganje u razvoj lokalnih potencijala za podizanje kvalitete života i educiranje stanovništva čini dugoročno prihvatljivijom praksom od liječenja raznih epidemija.

¹⁹ U dijelu rasprave o osnovnim područjima korporativne društvene odgovornosti (investiranje u društvo i filantropija, osnovne poslovne aktivnosti i dijalog o politikama, zagovaranje i jačanje institucija) te razinama na kojima se odvijaju postoji i podjela koja uključuje: radno mjesto, tržište, vrijednosni lanac, zajednicu te lokalno, nacionalno i međunarodno poticajno okruženje (Bagić i sur., 2006., preuzeto prema Nelson, J. (1998.), *Building Competitiveness and Communities*, London, Prince of Wales Business Leaders Forum).

²⁰ Da se pokuša unificirati mjerenje stvarnog utjecaja korporacija na društvo te provođenje poredbene analize (*benchmarking*) u odnosu na druge poslovne subjekte, o nedavno se rabi i indeks odgovornosti kao određeni poredbeni parametar (www.bitc.org).

²¹ Detaljnije o socijalnoj odgovornosti korporativnih odbora Cramer i Hirschland, 2000.

²² Primjeri su Globalna inicijativa za izvještavanja, Društvena odgovornost 8000, Konvencija o radnim normama Međunarodne organizacije rada, UN-ov Globalni sporazum, Smjernice za multinacionalna poduzeća Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj, Okrugli stol u Cauxu, Globalna Sullivanova načela (Bagić i sur., 2006.).

²³ O novim pogledima na vrijeme pojave bioetike zanimljivo predavanje *An early 1927 European definition of bioethics and its professional identity* održao je Hans-Martin Sass u okviru 21 Annual Conference "Bioethics in the Real World", 13.-15. rujna 2007. godine, koju je u Zürichu organiziralo European Association of Centres of Medical Ethics.

²⁴ Pokazatelji procesa razvoja bioetike sve do razine koja obuhvaća razne etičke metodologije u interdisciplinarnom okruženju za pokušaje rješavanja dvojba suvremenoga svijeta jesu i razne definicije bioetike iz prvog (1978.) i drugog (1995.) izdanja Bioetičke enciklopedije.

²⁵ "... bavi se dionicima tvrtke na etičan ili odgovoran način. 'Etički odgovorno' znači tretirati dionike na način koji se smatra primjerenim civiliziranim društvima. Društveno uključuje i ekonomsku odgovornost. Dionici postoje i unutar i izvan tvrtke. I prirodni je okoliš dionik. Širi cilj društvene odgovornosti jest stvoriti više i više standarde življenja, istodobno zadržavajući profitabilnost korporacija, za ljude unutar i izvan korporacija" (prijevod autora). Preuzeto s URL <http://www.csrwire.com>

²⁶ Postojanje pravne regulacije, iako nužno, ne rješava etičku razinu problema društvene odgovornosti korporacija. Društvo, naime, od poslovnoga svijeta očekuje ne samo da stvara profit i posluje po zakonu već i da se ponaša po određenim etičkim normama. Spomenuta očekivanja nadilaze zakonske propise, a imaju i tendenciju stalnoga dograđivanja (Carrol, 1999.).

²⁷ Rasprava oko moralnoga statusa korporacija nema odviše smisla priklonimo li se stajalištu po kojem, kada govorimo o moralnoj odgovornosti, zapravo govorimo isključivo o odgovornosti pojedinaca, istodobno dovodeći u pitanje/negirajući opstojnost i mogućnost bilo kakve vrste kolektivne odgovornosti, stajalište pobornika individualizma. Metološki individualisti propitkuju samu mogućnost pripisivanja moralnih svojstava grupi, dok normativni individualisti zastupaju stajališta da kolektivna odgovornost ugrožava osnovne principe individualne odgovornosti i pravednosti. Dakako, pobornici kolektivne odgovornosti nastoje dokazati kako je većina spomenutih prigovora neutemeljena te da je kolektivna odgovornost, zajedno s grupnim namjerama, kolektivnim akcijama i krivnjom grupe koherentna i utemeljena misaona konstrukcija. Više o kontroverzama kolektivne odgovornosti pogledati na <http://plato.stanford.edu/entries/collective-responsibility>. Važno je također napomenuti kako je problem korporacija kao moralnih agenata u svojoj biti puno šire pitanje uloge, odnosno tumačenja kolektiviteta u filozofiji, logici, metafizici, pravu, etičkoj teoriji, sociopolitičkoj filozofiji, psihologiji ... (Danley, 2002., 243). Suvremena rasprava o moralnom statu-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 807-823

RINČIĆ LERGA, I.:
BIOETIČKA UPORIŠTA...

su korporacija i formalnih organizacija uopće započela je djelom Johna Ladda (1970.): *Morality and the Ideal of Rationality in Formal Organizations*, *Monist*, (54) 4: 488-516, nastavila se zbirkom eseja na tu temu u zborniku *Shame, Responsibility and the Corporation* (New York: Haven Publishing Corporation) iz 1986. godine, urednik Hugh Curtler. Zanimljiv prilog raspravi svakako nudi i French, Peter A. (1984.): *Collective and Corporate Responsibility*, New York: Columbia University Press (de George, 2003., 198).

LITERATURA

Bagić, A., Škrabalo, M., Narančić, L. (2006.), *Pregled društvene odgovornosti poduzeća u Hrvatskoj*, Zagreb: Academy for Educational Development.

Beschorer, T. (2006.), Ethical Theory and Business Practices: The Case of Discourse Ethics, *Journal of Business Ethics*, (66): 127-139.

Buchanan, A., Decamp, M. (2006.), Responsibility for global health, *Theoretical Medicine and Bioethics*, (27): 95-114.

Carrol, A. J. (1999.), Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct, *Business and Society*, 38 (3): 268-295.

Cramer, A., Hirschland, M. (2000.), The Social Responsible Board, *The Corporate Board*, (November/December): 20-24.

Čović, A. (2004.), *Etika i bioetika*, Zagreb: Pergamena.

Danley, J. (2002.), Corporate Moral Agency. U: Frederick, R. F. (ur.), *A Companion to Business Ethics* (str. 243-256), Oxford, Blackwell Publishing.

De George, R. T. (2003.), *Poslovna etika*, Beograd: Filip Višnjić.

Drengson, A. (1980.), Shifting paradigms: From the technocratic to person-planetary, *Environmental Ethics*, (3): 222-240.

Fisher, J. (2001.), Lessons for Business Ethics from Bioethics, *Journal of Business Ethics*, (34): 15-24.

Ganther, H. (2002.), What is applied ethics? Does modern business ethics require new moral principles?. U: Vasiljević, N., Jeurissen, R. (ur.), *Business ethics: From theory to practice* (str. 19-30), Vilnius, Vilnius University, Kaunas Faculty of Humanities, Center for Business ethics.

Green Paper, Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility, COM (2001) 366 final: 1-32.

Hopkins, M. (2000.), Corporate social responsibility – an issue paper, *Working paper No. 2*, Geneva, International Labour Office.

<http://plato.stanford.edu/entries/collective-responsibility> (10. 11. 2007.).

http://www.brass.cf.au.uk/uploads/History_L3.pdf (15. 5. 2007.).

<http://www.csrwire.com> (12. 1. 2008.).

<http://www.history.rochester.edu/fuels/tarbell/MAIN.HTM> (12. 1. 2008.).

Husted, B., Allen, D. (2000.), Is it Ethical to Use Ethics as Strategy, *Journal of Business Ethics*, (27): 21-31.

Jonsen, A. (2001.), Social Responsibilities of Bioethics, *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 78 (1): 21-28.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 807-823

RINČIĆ LERGA, I.:
BIOETIČKA UPORIŠTA...

Lenk, H. (1998.), Distributability Problems and Challenges to the Future Resolution of Responsibility Conflict, *Phil & Tech*, 3 (4/Summer): 69-93.

MacDonald, C. (2005.), Corporate Ethics in the Life Sciences: Can Bioethics Help? Should it?, *HEC Forum*, 17 (2): 122-134.

Mackie, J., Taylor, A., Daar, A., Singer, P. (2006.), Corporate social responsibility strategies aimed at the developing world: perspectives from biosciences companies in the industrialised world, *International Journal of Biotechnology*, 8 (1/2): 103-118.

Potter, V. R. (1988.), *Global Bioethics*, East Lansing: Michigan State University Press.

Rinčić Lerga, I. (2007.), *Bioetika i odgovornost u genetici*, Zagreb: Pergamena.

Toward strategic vision of life sciences and biotechnology – consultation document COM(2001), 454 final: 1-32.

Wicks, A. (1995.), The Business Ethics Movement: Where are We Headed and What Can We Learn from Our Colleagues in Bioethics, *Business Ethics Quarterly*, 5 (3): 603-620.

Bioethical Strongholds of Corporate Social Responsibility

Iva RINČIĆ LERGA
School of Medicine, Rijeka

In the last few decades the concept of responsibility from the legal field has become one of the central ethical and most recently bioethical categories and issues of research. Notwithstanding the evident increase of theoretical investigation and of interest for the practice of responsibility in the sense of an ethical category, it is still difficult to offer a one-sided and unambiguous definition of the referred to concept. This situation is exposed to difficulties as presently it is already possible to speak of different types/levels of responsibilities – thereby literature recognizes causational responsibility, personal responsibility, political and collective responsibility, and lately the concept of corporate responsibility has become a frequent issue. The methodology used in this paper is review, analysis and interpretation of the bioethics literature, as well as literature considering the issue of corporate social responsibility. The purpose of research is to define and survey the particularities of these issues and to point out that the concept of corporate social responsibility has its strongholds in bioethics. The final result of this paper is to define the above-mentioned bioethical strongholds in corporate social responsibility, while the conclusion is that the concept of corporate social responsibility can find its main strongholds, as well as future perspectives, in bioethics.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 807-823

RINČIĆ LERGA, I.:
BIOETIČKA UPORIŠTA...

Bioethische Grundsätze korporativer Sozialverantwortung

Iva RINČIĆ LERGA
Medizinische Fakultät, Rijeka

Der Begriff der Verantwortung hat sich im Laufe der zurückliegenden Jahrzehnte von einem ausschließlich juristischen Terminus zu einer zentralen ethischen, neuerdings auch bioethischen Kategorie gewandelt und stellt heute einen wichtigen Forschungsbereich dar. Trotz des Fortschritts, der in der Erforschung des Verantwortungsbegriffs erzielt wurde, und trotz des gesteigerten Interesses für seine praktische Anwendung im Sinne einer ethischen Kategorie stellen sich bei seiner Definierung immer noch ernsthafte Schwierigkeiten. Dies geht auf die Erscheinung neuer Arten / Ebenen von Verantwortung zurück. Die jüngere Fachliteratur kennt so etwa kausale Verantwortung, persönliche Verantwortung, politische und kollektive Verantwortung, und in letzter Zeit ist immer häufiger auch von korporativer Sozialverantwortung die Rede. Die Methodologie dieser Arbeit besteht in der Darstellung, Analyse und Interpretation bioethischer Texte, aber auch des Sinngehalts von korporativer Sozialverantwortung. Ihr Ziel wiederum ist, die Spezifika der genannten Themen zu bestimmen und aufzuzeigen, dass das Konzept der korporativen Sozialverantwortung gerade in der Bioethik seine Verankerung hat. Das Ergebnis dieser Forschungsarbeit besteht demzufolge auch in einer Definierung der bioethischen Grundlagen korporativer Sozialverantwortung. Die Verfasserin kommt zu dem Schluss, dass das Konzept der korporativen Sozialverantwortung seine heutigen Ankerpunkte, aber auch seine Zukunftsperspektive in der Bioethik verortet.

Schlüsselbegriffe: Bioethik, Korporationen, korporative Sozialverantwortung